

ТМГ. XXXVIII	Бр. 1	Стр. 405-416	Ниш	јануар - март	2014.
--------------	-------	--------------	-----	---------------	-------

UDK 2:615.89:82-97

Оригиналан научни рад

Примљено: 9. 12. 2013.

Одобрено за штампу: 18. 2. 2014.

Маја Анђелковић

Универзитет у Крагујевцу

Филолошко-уметнички факултет

Крагујевац

АПОКРИФНЕ МОЛИТВЕ: ОД НАРОДНЕ МЕДИЦИНЕ ДО КЊИЖЕВНОГ ТЕКСТА*

Апстракт

Као неканонски текстови, апокрифне молитве су биле подложне различитим утицајима, па су као такве постале најбољим писаним трагом садејства медицинског знања, народне и верске медицине. У раду се разматрају апокрифне молитве које су служиле за излечење болести или акутних стања насталих спољашњим утицајем. Анализом одабраних примера апокрифних молитви, као што су оне *од нежита*, *од зубобоље*, *од течења крви из носа*, *од уједа змије*, *бесног пса или вука*, утврђују се њихове карактеристике. С једне стране, утврђује се која се то знања из области медицине појављују у молитвама, како се дефинише узрочник болести и шта треба урадити у циљу излечења. С друге стране, текстови апокрифних молитви анализирају се као по моделу који се примењује на књижевне текстове, и констатују се њихове стилске вредности.

Кључне речи: молитва, медицина, болест, лечење, реч

APOCRYPHAL PRAYERS: FROM FOLK MEDICINE TO LITERARY TEXTS

Abstract

As non-canonical texts, apocryphal prayers had been exposed to various influences, and thus became the most comprehensive written records of the interaction be-

---

zmaјce7@yahoo.com

* Рад је настао у оквиру истраживања на пројекту 178018: *Друштвене кризе и савремена српска књижевност и култура: национални, регионални, европски и глобални оквир* Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Основе истраживања ове теме изложене су на научном скупу *Медицина и уметност* (Студеница, 05–06. 10. 2012).

tween medical knowledge on one hand, and folk and religious medicine on the other hand. This paper examines apocryphal prayers used to heal illnesses and acute conditions. By analyzing the selected examples of apocryphal prayers, such as *against nežit* (various inflammatory conditions thought to be caused by an evil spirit of this name), *against toothache*, *against nosebleed*, *against snake bites*, *against bites by rabid dogs or wolves*, the paper determines their characteristics. On one hand, the paper identifies medical knowledge appearing in the prayers and delineates ways in which the cause of an illness and the proper course of treatment are determined. On the other hand, apocryphal prayers are examined within a framework used for literary text analysis, which results in a consideration of their stylistic values.

Key words: prayer, medicine, illness, healing, word

УВОД

„У почетку бјеше ријеч, и ријеч бјеше у Бога и Бог бјеше ријеч. [...] У њој бјеше живот [...]“ (Караџић и Даничић, 1999, стр. 105) У тој речи, животној и животворној, ма како је ми сагледавали и разумевали, проналази се смисао човековог веровања у делотворност речи, у ону њену карактеристику да буде превентивна или пак исцељујућа (Лома, 2000, Лазић Коњик, 2012). Идући за овом мишљу, можемо у историји човечанства наићи на најразличитије врсте молитви, које су се дуго одржале код разних народа и на различитим просторима. На основу података до којих се углавном дошло захваљујући антрополошким и сличним истраживањима, као и на основу старих рукописних књига, можемо без сумње констатовати да је порекло молитви свакако веома старо, да припада предхришћанском времену, а да су се хришћанству саображавале текстуално и обредно.

Појава хришћанства и канона није само деловала на измену садржаја већ постојећих молитви и на стварање нових, већ и на јасну селекцију ванканонских и канонских текстова. Отуда, у хришћанском контексту, дакле, разликујемо канонске и апокрифне молитве. Ове апокрифне молитве биле су распрострањене и међу свим Словенима, а њихова усмереност најчешће против болести, обезбеђивала им је трајање у времену и простору. Сходно првонаменској функцији, оне су се употребљавале у тзв. народној медицини, док је њихово објављивање проузроковало да се њихов текст анализира и тумачи попут осталих књижевних текстова, иако стварање текста молитве никада није имало за циљ настанак књижевног дела.

Распрострањеност и популарност апокрифних молитви (Раденковић, 1997) сагледавамо у чињеници да су језички блиске народу, да су, поред тога што могу бити намењене стварању или очувању

општег добра, чешће усмерене на одређени проблем (здравствене и друге природе) чије се решење налази управо у тексту који треба изговорити. Није мали број ни оних апокрифних молитви које су усмерене против злог духа, злог човека, ђавола, од одвлачења жита, урока, урочице и поганице, а које имају великих сличности са народним бајањима. Но, предмет нашег истраживања јесу оне молитве које имају за циљ конкретан здравствени проблем и његово излечење, те се као такве издвајају молитве од нежита, зубобоље, од течења крви из носа, од уједа змије, бесног пса или вука.¹

О НЕЖИТУ – ГЛАВНОМ УЗРОЧНИКУ БОЛЕСТИ

Молитва од нежита спада у ред најчешћих молитви, што је последица средњовековног схватања нежита као „начелника“ или „предводника“ болести (в. Катић, 1961; Раденковић, 2007). Наведено схватање произилази из веровања да нежит као болест настаје посредством демонског црволиког истоименог бића, да му облик омогућава да продре у различите делове људског тела, па да самим тим изазове различите болести (Чајкановић, 1994б, стр. 297–305). Примарно, нежитом се означавао запаљенски процес, гнојно запаљење (најчешће корена зуба) или пак настанак пликова, мањих водених мехурова на телу болесника, као и костобоље, реуме. Секундарно, нежитом се означавала каква болест која је нападала мозак, било у виду физичких оштећења било у смислу настанка главобоље или различитих неуролошких и, можда, психијатријских поремећаја. Овим групама придодаје се широк спектар болести и/или поремећаја за које налазимо потврде у различитим средњовековним рукописним традицијама и у оквирима народних веровања, бајалица и басми, а то су акутна и хронична стања на: коштаном сржи, костима, мишићима, глави, мозгу, крви, очима, ушима, зубима (Катић, 1961). Подразумева се да ће од писаног и усменог извора и места његовог настанка зависити и бројност наведених обољења, али у највећем броју примера и из усмене и из писане традиције нежит се у истом тексту дефинише узроком низа здравствених тегоба од којих се једна узима за примарну и према њој се одређује деловање, у нашем случају, апокрифне молитве.

Сходно развијеној традицији постојања молитви од нежита, оне су и по типу по коме се јављају разноврсне, наративно грађене, и углавном формиране у виду краће приповести. За доминантан тип, о

¹ С обзиром на то да апокрифне молитве припадају корпусу српске средњовековне традиције, за боље разумевање средњовековне медицине, којој су једним својим делом блиске, и њиховог саодноса важне и неизоставне су студије Р. Катића (1955; 1958; 1967; 2008).

чему сведочи и Раденковић (Раденковић, 2007, стр. 700) можемо узети онај који је заснован на дијалогу Исуса Христа, арханђела, анђела, светаца и нежита, што има упориште у вишевековној традицији да се свето успешно бори против демонског, те да се демонско пред светим повлачи и нестаје.

У варијантама апокрифних молитви које су предмет нашег истраживања овом би типу припадале оне молитве у којима се дијалог води између Исуса Христа (са седмог неба) и нежита (из Сувог мора); између арханђела Гаврила и нежита; арханђела Михаила и нежита; између светих Кузме и Дамјана и нежита; али и као дијалог између арханђела Гаврила и арханђела и анђела који су кренули да посеку нежит.

Варијанта у којој Исус силази са седмог неба и разговара са нежитом који излази из Сувог мора значајна је по попису болести које изазива нежит. Наиме, на Исусово питање где се упутио, нежит одговара:

„Овамо идем, Господе, у људску главу, мозак посркати, чељусти преломити, зубе њихове разорити, вратове њихове посавијати, уши њихове заглушити, очи њихове ослепити, носеве њихове зачепити, крв њихову проливати, век њихов прекинути, уста њихова искривити, удове њихове ослабити, жиле њихове умртвити, тела измождити, лепоту њихову изменити, бесовима мучити их“ (Јовановић, 2000, стр. 579).

Молитве дијалогске форме као формулу излечења од нежита имају један део који је у истраживањима дефинисан као „заклињање од нежита“. Наиме, у самом тексту молитве Исус или анђеоло или светац заклињу нежит да изађе из човека и да га не усмрти. Подразумева се да је воља Господња „одгонетка“ излечења човека и нестајања нежита, па се стога поменуто заклињање узима као принцип чија је делотворност осведочена и за коју нема места за сумњу у њену лековитост.

У апокрифној молитви у којој је главни противник нежита Св. Михаило или пак Гаврило, болест мачем сече или је прострељује, а делотворност је на нивоу Христових заклињања. Једна од варијанта са Св. Михаилом и/или Гаврилом садржи и можда најкраћу дескрипцију нежита као болести: „Ја сам нежит, који људске главе расцепљујем и мозак срчем, крв му проливам“ (Јовановић, 2000, стр. 580).

Апокрифне молитве од нежита, било да су настале у дијалогској форми или у нешто сложенијој приповедној форми, изузетно су битне за сагледавање народног знања о анатомији, јер се у самом тексту молитве, као што се из наведеног примера види, набрајају различити делови тела (плећа, прсти, зуби, кости, јетра, плућа, мозак...). Једино су по обиљу и прецизности навођења делова људског тела од ових молитви богатији трепетници, који су као посебна гатарска врста служили човеку да помоћу треперења (подрхтавања)

одређеног дела тела предвиди будућа догађања везана како за појединца тако и за читав народ (в. Анђелковић, 2002). Оно што свакако још треба нагласити јесте значајан податак који Раденковић (Раденковић, 2007, стр. 697) наводи, а то је да се као узрочник различитих болести баш под именом нежит помиње скоро хиљаду година, те да су апокрифне молитве од нежита сачуване не само као текстови у зборницима молитава, већ и у форми оловних амулета, што недвосмислено указује на старину дефинисања главног узрочника болести и његовог опстанка у оквирима и народне бајаличке и хришћанске традиције.

МОЛИТВЕ ОД ЗУБОБОЉЕ

Иако би се према навођењу конкретног здравственог проблема *молитве од зуба*, одн. од зубобоље, могле класификовати као посебна врста, оне, узимајући у обзир узрочника тегобе, нису ништа друго него само једна варијанта молитви од нежита. Неретко се називају молитве од црва, што опет указује на нежит који се, како смо већ навели, схватао као црв, или црволики демон. По својој структури, апокрифне молитве од зубобоље припадале би оном типу молитви од нежита које су засноване на заклинању, а написане у дијалогској форми – овога пута између Христа и Св. Петра. Наиме, Христ среће Св. Петра који седи на камену и плаче. Након што Христу одговори да плаче јер га зуб боли, Христ наређује црву да изађе из Петровог зуба и да више никада не уђе. Подразумева се да се црв никако не опире вољи Христовој, и излази из Петровог зуба, што доводи до престанка зубобоље. Петрове речи: „Молим те, Господе, да се напишу ове речи и ко их буде носио уз себе да нема болове од зуби“ (Јовановић, 2000, стр. 578), верујемо да су трагови оне традиције да се молитвене речи испишу на оловним амулетима (или касније пак на комаду хартије) чије је ношење требало да има заштитну функцију и да као такво онемогући настанак болести. С овим је у директној вези кратка напомена на почетку текста, која гласи: „Да се носи при себи“ (Јовановић, 2000, стр. 578), а на основу које се може закључити да је вероватно у народној медицини, заправо у оном њеном делу који можемо назвати верском медицином, употреба ове молитве била честа сходно честој појави зубобоље којој је у давна времена лек био најчешће само молитвена реч.

МОЛИТВЕ ОД КРВИ НОСНЕ

Молитве против течења крви из носа, које носе и назив *молитве од крви носне*, углавном су врло кратке, написане као хибридни текст настао посредством медицинског и верског знања. Сходно то-

ме да се њима разрешава наведени проблем, може се, дакле, поставити питање у којој мери ове молитве говоре о медицинском знању тадашњег човека, имајући у виду да се тада махом ослањало на знање стечено визуелним утиском, а мање на анатомским и сличним испитивањима, подобно добу и не тако честом постојању лекара. Свакако да оквири народне и верске медицине не подразумевају данашње знање о узрочницима крварења (било да су у питању лакше повреде слузнице или обољења), о постојању фактора коагулације, или пак о начинима заустављања крварења. Отуда уместо садашњих знања о проблемима носног крварења и њеног заустављања, имамо податке о знању да крв протиче венама и да треба да се „усири“ (згруша).

У првој варијанти, у име Оца и Сина и Светога Духа наређује се крви да стане, а заповест се проширује и на вене којима крв протиче. Постоји и јасно упутство да се молитва чита над водом коју би након читања требало болесни да попије и да га њоме поквасе по темену.

У другој варијанти, у којој се крв заклиње да стане, као модел се узима библијски Захарија чија се крв „усирила“. Пре почетка текста и у овој варијанти имамо упутство: „Пиши је човеку крвљу по челу“ (Јовановић, 2000, стр. 578).

Иако су ове молитве врло кратке, оне су драгоцене као сведочења комбинације магијског и верског деловања на конкретан здравствени проблем. Наиме, употреба воде и крви за излечење има своју дугу традицију, нарочито у магијским обредима и народним веровањима (лековити извори, освештана вода, исписивање текста крвљу и сл.). Чак ако ове молитве посматрамо и као књижевне текстове, можемо запазити постојање библијских паралела, поређења, анафора и других стилских средстава која доприносе књижевном обликовању текста.

МОЛИТВЕ ОД УЈЕДА ЗМИЈЕ, БЕСНОГ ПСА ИЛИ ВУКА

Две варијанте *молитве од уједа змије* недвосмислено указују на веома дуго постојање, а чему у прилог иде то што преписи не подразумевају само текст молитви већ садрже и тачна упутства за извођење обредне радње (читати молитву над водом, бај ножем над лончићем и сл.) током које се молитва изговара. Такође, текст молитве подразумева понављање несловенских речи које су се користиле у обредној пракси (нпр. ћирије, нерон, пнемату, пагканана...). Овакве молитве блиске су народним бајањима, и као такве су најближе тзв. народној медицини која је подразумевала не само одређени текст који се чита, не само дакле благотворност речи, већ и одређену радњу као предуслов за остваривање жељеног исцељења.

Као илустрацију, наводимо наредни пример:

„Читај ову молитву над водом. Улиј у чашу чисту воду и читај над њом ову молитву и дај уједеном да попије или гласнику који ти је јавио и бај ножем над новим лончићем: Ћирие, нерон, арпактикон, ћепилалиснме, трисисис, то околатутрос, ћетуњу, кутуагију, пнемату, ћенеаигнијани. Реци ову пет пута над болесним кога је змија ујела и биће му боље“ (Јовановић, 2000, стр. 572).

Молитва Светог апостола Павла од уједа змије нешто је другачија јер се ослања на хришћанску традицију, па је као таква формирана у виду Павлове приповести о томе како се исцелити од уједа змије молитвом.

У првој варијанти Павлу упутство изриче велики арханђео Михаило:

„Савле, Савле, устани и прими ову књигу и наћи ћеш написано реч која овако говори: ’Заклињем вас, шездесет и пет и по родова звери које гмижете по земљи, (...) и још двадесет четири рода, где их затекне молитва верног светог апостола и ова претња – у који час змија уједе, тада нека умре, а човек нека буде жив у славу Оца и Сина и Светог Духа и сада и свагда у векове векова. Амин“ (Јовановић, 2000, стр. 577).

У другој пак варијанти Павлу се јавља арханђео Гаврило, који га упућује на благотворност молитве пречисте Богородице и светог апостола:

„Павле, рабе Господњи, устани и развежи књигу ову и наћи ћеш у њој писање које говори не само о једном чувару, него о многим. (...) ма где да приспе молитва светог апостола и пречисте Богородице, било која звер да уједе, у тај час да умре, а повређени да се исцели молитвама Пречисте и светог апостола. Амин, амин, амин.“ И прочитавши ово над чистом водом, напој болесног. Ако ли је далеко болесни, а ти напој онога који ти је јавио за необавривог и непокретног“ (Јовановић, 2000, стр. 577).

Ни у наведеној молитви није изостало упутство да се молитва чита над чистом водом, а да се болесни водом напоји. За разлику од молитве од нежита или од крви носне, све варијанте молитве од уједа змије не садрже у себи специфична знања из области медицине, осим оног давног човековог сазнања да ујед змије може бити смртоносан. Као такве, оне нису значајне за упоређивање некадашњих и садашњих знања, али јесу значајне у смислу, бар тренутне, доминантности верске медицине. Заправо, која год апокрифна молитва да се махом ослањала на хришћанску традицију и библијске примере, подразумевала је развијеност текста, стилски обликованог по угледу на народна предања, и примат молитвене речи над конкретним знањем, што се може сагледати како на претходним примерима, тако и на наредним.

Молитва од бесног пса или вука опет није једноставан молитвени текст него краћа приповест о Св. Јовану који среће бесне псе и вукове. По упутству Христовом, Јован не треба да их се боји уколико свагда носи: сарсар, фарфар, видеја, горгасемсе и друго. Но, значајније од овога је следеће Христово упутство: „Јоване, Јоване, не враћај се нити се плаши, него окуси Божије тело и моју крв па се бе-са не бој“ (Јовановић, 2000, стр. 574). Оно нам посредним путем сведочи о постојању знања да се након уједа бесног пса или вука може појавити беснило, и да је ова молтва ништа друго до молитва против беснила. За разлику од молитви од нежита и крварења из носа, у којима је постојао макар фрагментарни показатељ тадашњег знања о анатомији, овде то изостаје, али се зато недвосмислено указује на ујед као најчешћи начин преношења беснила, али и на знање о преносницима (животиње заражене беснилом). Не имајући искуства са потребним лековима, лечење се изнова своди на комбинацију верске и магијске медицине. То што се крв Христова узима као фактор излечења, с једне стране засновано је на веровању да Христ лечи и подиже из мртвих, те да је његова крв (касније оличена у вину за причешће) благотворна. С друге стране, приметно је да се овде појављује модификовани тзв. принцип сличности – да се истим или сличним фактором делује на здравствени проблем: сходно томе да се најчешће беснило преноси уједом који подразумева макар и малу рану и отицање крви, делује се Христовом крвљу као исцелитељском.

Није занемарљива чињеница да помињање дивљих и бесних животиња у молитвеним и њима сродним текстовима јасно указује на специфичности симболике света. Наиме, опозиција питома–дивље паралелна је оној добро–лоше, па се стога уједом бесног пса или вука нарушава граница која постоји између чланова наведених опозитних односа. Прелазак границе по правилу подразумева настанак најразличитијих негативних ситуација и последица, од којих је настанак беснила само једна у низу.

Иако се у нашем истраживачком корпусу не појављују молитве везане за епилепсију, а које су најчешће познате под називом горопадне молитве, занимљиво је напоменути да се у народној медицини и магији излечење епилепсије махом везује за вука. Тачније, делови вука (очи, срце, зуби и др.) и појас од вучје коже служили су као профилактично средство или као лек (Плас, 1999).

ТЕКСТ И КОНТЕКСТ

Шта је, у контексту народне медицине, заједничко свим напред наведеним молитвама? То је, с једне стране, рекли бисмо ослањање на народна бајања која су била распрострањена и спадала у домен магије, што је очигледно у прецизним упутствима шта и како из-

говорити и урадити да би молитва била делотворна. Најчешће се подразумева читање молитве над водом или исписивање крвљу текста молитве по телу болесника, али не изостаје употреба ножа или пак стреле. Појава течности – воде и крви – у складу је са симболичким значењем које имају вековима, како у народним веровањима тако и у религијским оквирима, а по којима вода има функцију очишћења болести или греха. Коришћење крви има своје зачетке у веровањима да је животворна, да је садржана у сваком делу тела, и да, у овим случајевима, специфичан вид крвне жртве представља ослонац излечења, по истом оном принципу „дара за ударје“ који је основни принцип сваког жртвеног обреда. Појава речи непознатог порекла и значења, те појава имена Христа, Богородице и светаца, с једне стране указују на народна веровања и бајања, док с друге стране указују на христјанизацију текстова и религијске основе, па је врло тешко, готово немогуће, класификовати текстове на магијске и религијске, исто онако како је немогуће утврдити да ли изговорени текст има ефекат на основу физичког/физиолошког деловања или се пак он заснива на ономе што бисмо у савременој науци назвали плацебо ефекат.

Када се о апокрифним молитвама говори као о књижевним текстовима, јасно је да оне немају ону структуру која се у различитим књижевним врстама подразумева, већ да су блиске народном стварању, а пре свега народним предањима. У том контексту, можемо запазити да постоји константна веза између човека, Бога и природе, а да се употреба стилских средстава свела на ону меру подобну сврси настанка текста. Но, ако изузмемо наше знање управо о првобитном смислу и сврси настанка, можемо их сврстати у две групе: првој би припадале оне апокрифне молитве у којима се само наводе имена светаца или се наводе нама неразумљиве речи, док би другој припадале оне молитве са краћим или дужим текстом који заправо јесте ништа друго до кратка прича, најчешће о догађајима из живота неког свеца кога је народ препознао као заштитника од болести (појединачних или општих).

Док молитвама прве групе не можемо одредити књижевну вредност, осим да то окарактеришемо као низ ритамски уједначених речи, са појавама асонанце и алитерације, па чак и понављањем истоветних слогова, молитве друге групе су, књижевно гледано, знатно богатије. Већина ових текстова има дијалошку форму, приповедне целине су кратке, нема развијене приче, него се описује само најважнији сегмент као поетски репрезент одређеног здравственог проблема. Но, и у тако сведеној форми није изостала употреба епитета, поређења, реторичких питања, полисиндета, таутологија и других стилских средстава. Чини нам се да су по својој структури ови текстови настали као хибридни спој народног предања и библијског текста, што се можда најбоље препознаје у синтаксичким склоповима и њима припадајућим ритамским целинама.

ЗАКЉУЧАК

На крају можемо да закључимо да су апокрифне молитве у неким својим видовима врло блиске народним бајањима и народном предању, док су другим делом оне рађене по узору на канонске молитве или поучне библијске приче. Без обзира на њихов ванканонски положај, оне одражавају веру човека у реч, у исцељивање речима, у ону необичну везу између онога који се моли и онога коме је молитва потребна, на везу природе, човека и Бога. Сви анализирани примери показују да су молитве биле усмерене на хронична или акутна стања, да у њима постоје трагови знања о узрочницима болести, о анатомији, о недвосмисленој вези народне и верске медицине. Битне су, између осталог, јер су сведоци првих писаних трагова о болестима и излечењима, па управо у њима треба тражити почетке медицинске праксе. Истовремено, на примерима апокрифних молитви може се сагледати развој и поетизација текста, његово ритуално значење и књижевна вредност. И ма како не само апокрифне већ и канонске молитиве знали и употребљавали, има у њима оног што се никада не изриче, онога чему значење треба потражити у белини између редова и ћутњи током читања. Управо у том тајанственом ненаписаном и неизговореном, а подразумеваном, крије се онај нама несазнатни механизам који је не пука молитва него огледало онога што јесмо и желимо, који нам за наш дар даје уздарје, онај нама несазнатни механизам који исцељује, а коме почетка и краја нема, осим у оном „У почетку бјеше ријеч, и ријеч бјеше у Бога и Бог бјеше ријеч. [...] У њој бјеше живот [...]“ (Караџић и Даничић, 1999, стр. 105).

ЛИТЕРАТУРА

- Анђелковић, М. (2002). Два нова преписа трепетника. *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, 50 (1-2), 377–391.
- Јовановић, Т. (Прир. и прев.). (2000). *Стара српска књижевност. Хрестоматија*. Београд: Филолошки факултет, Крагујевац: Нова светлост.
- Катић, Р. (2008). Преглед историјског развоја српске средњовековне научне медицине. *Здравствена заштита: часопис за социјалну медицину и друштвено-економске односе у здравству*, 37(2), 21–26.
- Катић, Р. (1967). *Српска медицина од IX до XIX века*. Београд: Научно дело.
- Катић, Р. (1961). „Ќг нежитя“ у српској средњевековној медицини. *Зборник за друштвене науке*, 29, 121–126.
- Катић, Р. (1958). *Медицина код Срба у средњем веку*. Београд: Научно дело.
- Катић, Р. (1955). *Порекло световне медицине средњовековне Србије*. Нови Сад: Медицински преглед.
- Лазић Коњик, Ј. (2012). О значењу лексеме *чудо* у српском језику. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LV(1), 197–210.
- Лома, А. (2000). Порекло и изворно значење словенске речи *чудо*. У Ајдачић, Д. (Прир.), *Чудо у словенским културама* (стр.7–21). Београд: Научно друштво за словенске уметности и културе; Нови Сад: АПИС.

- Плас, П. (1999). Неколико аспеката симболике вучјих уста у српским обичајима и веровањима. *Кодови словенских култура*, 4 (4), 184–212.
- Раденковић, Љ. (2007). Зао дух *нежит* у словенским писаним споменицима и народној култури. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, L, 697–714.
- Раденковић, Љ. (1997). Апокрифне молитве и заклињања код јужних Словена. *Balkanica*, 28, 151–163.
- Карацић, В., Даничић, Ђ. (Прир. и прев.). (1999). *Нови завет и псалми*. Ветерник: Idiј.
- Чајкановић, В. (1994). *Стара српска религија и митологија*. Београд: СКЗ – БИГЗ – Просвета – Партедон.

Маја Анделковић, University of Kragujevac, Faculty of Philology and Arts,
Kragujevac

APOCRYPHAL PRAYERS: FROM FOLK MEDICINE TO LITERARY TEXTS

Summary

Being non-canonical texts, apocryphal prayers were subject to various influences and, as such, they became the most comprehensive written traces of the interaction between medical knowledge and folk and religious medicine. This paper examined the apocryphal prayers used for treating illnesses or acute states caused by external influences. By analyzing the selected examples of apocryphal prayers, such as against *nežit* (various inflammatory conditions thought to be caused by an evil spirit of this name), against toothache, against nosebleed, against snake bites, against bites by rabid dogs or wolves, the paper determined their characteristics. In certain aspects, apocryphal prayers are quite akin to folk incantations and folk legends, while there are certain aspects in which they are modelled according to canonical prayers or didactical biblical stories. However, regardless of their non-canonical status, they reflect man's faith in words, in their healing power, and in the unusual bond between the one who is praying and the one being prayed to, indicating the relationship between nature, man, and God. The analyzed examples suggest that prayers were directed towards chronic or acute states and that they contain traces of knowledge on the causes of illnesses, on anatomy, and on the unequivocal relationship between the folk and the religious medicine. The prayers are also relevant because they are testimonies of the first written traces of illnesses and the healing processes, which is precisely why the origins of medical practice are to be sought among them.

At the same time, by analyzing the examples of apocryphal prayers, it is possible to examine the development and the poetization of a text, its ritual meaning, and its literary value. The analysis demonstrated that the texts of apocryphal prayer most commonly occur in the form of a dialogue or a somewhat more complex narrative form and that both forms are written as hybrid texts influenced by medical and folk knowledge, as well as the knowledge of folk fables and incantations. It is precisely in the context of folk medicine that folk incantations represent a common denominator of all the prayers analyzed here, as a widespread form considered a part of magic, the evidence of which is to be found in accurate and meticulous instructions as to what

and how to say or do for a prayer to be effective. The occurrence of words of unknown origin and meaning, as well as of the name of Christ, the Mother of God, and saints, are on one hand indicative of folk beliefs and incantations, while on the other hand they suggest the Christianization of texts. Thus, it is very difficult, almost impossible, to classify texts into magical and religious ones, as much as it is impossible to determine whether an uttered text is effective based on actual physical/physiological effect or whether it is based on what is referred to as a placebo effect in modern science.

If apocryphal texts are perceived as literary, it is evident that they lack the structure present in literary texts, as they did not originally emerge as literary texts, but are more akin to folklore, primarily to oral folk tradition. Therefore, the use of stylistic values is reduced to the extent that corresponds to the original purpose of a text.